

صلى الله عليه وسلم

دانشکده کشاورزی

عنوان:

بررسی تاثیر سیاست مالی دولت (مخارج عمرانی) بر رشد بخش کشاورزی ایران

پایان نامه کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی

استاد راهنما :

دکتر صادق خلیلیان

استاد مشاور :

دکتر حسین مهربانی

نگارش :

اکرم نشاط

۱۳۸۷

تایید اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه ی نهائی پایان نامه خانم/آقای اکرم نشاط تحت عنوان : بررسی تاثیر سیاست مالی دولت(مخارج عمرانی) بر رشد بخش کشاورزی ایران را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه ی علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر صادق خلیلیان	دانشیار	
۲- استاد مشاور	دکتر حسین مهرابی	دانشیار	
۳- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر ابوالقاسم مرتضوی	استادیار	
۴- اساتید ناظر: ۱-	دکتر ابوالقاسم مرتضوی	استادیار	
۲-	دکتر مجید احمدیان	استاد	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته اقتصاد کشاورزی است که در سال ۱۳۸۷ در دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر صادق خلیلیان و مشاوره جناب آقای دکتر حسین مهرابی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده رابه عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب **اکرم نشاط** دانشجوی رشته **اقتصاد کشاورزی** مقطع **کارشناسی ارشد** تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: **اکرم نشاط**

تاریخ و امضا:

دستور العمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی

دانشگاه تربیت مدرس

با عنایت به سیاست‌های پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران لازم است اعضای هیئت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح در مورد نتایج این پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه و رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است موارد ذیل را رعایت نمایید:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها/ رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هر گونه بهربرداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی به صورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود، باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه / رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و بر اساس آئین‌نامه‌های مصوب دانشگاه انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجراست و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود.

تقدیم به

محضر سبز امامت و ولایت

به مقتدای آسمان و زمین

به صاحب عصر و زمانه

تقدیم به پیشگاه مقدس مهدی موعود (عج) ...

و تقدیم به

صبورترین مادر و فداکارترین پدر

آنان که وجودم برایشان همه رنج بود و وجودشان برایم همه مهر

تشکر و قدردانی

سپاس و ستایش خداوند راست که نه در این کار کوچک و بس، بلکه در هر لحظه از بودن خویش، سراپا نیازم به احسان او. در تلاطم دریای مهر او، می‌شاید بر این لطف که مرا از کمک و یاری عده‌ای از بندگان نیک خود بهره‌مند ساخت، سر بر خاکش بسایم.

بر من است از ایشان، و به نحو خاص از استادان بزرگوام جناب آقای دکتر صادق خلیلیان که با صبر و حوصله فراوان همچون پدری دلسوز بنده را راهنمایی نمودند و جناب آقای دکتر حسین مهرابی که در مسیر این تحقیق و به ثمر رسیدن این اثر مرا یاری کرده و مشاوره اینجانب را بر عهده داشتند، تشکر کنم و نهایت سپاس خود را اظهار دارم. مراتب سپاس و قدردانی خود را از اساتید محترم ناظر، جناب آقای دکتر سید ابوالقاسم مرتضوی و جناب آقای دکتر مجید احمدیان که در طول نگارش این پایان‌نامه نگارنده را با شفقت و بزرگواری یاری نمودند، تقدیم می‌دارم.

لازم به ذکر است، آنچه کاستی و نقص در این اثر ملاحظه می‌گردد، نتیجه قصور و کوتاهی اینجانب در بهره‌گیری از محضر اساتید بزرگوام است، که امید است به لطف خویش بر بنده ببخشایند.

از جناب آقای مهندس محمدحسن وکیل پور، کارشناس محترم گروه اقتصاد کشاورزی که همواره در رفع مشکلات دانشجویان گروه از هیچ کوششی دریغ ننمودند، مراتب تشکر و قدردانی را به عمل می‌آورم.

از دوستان عزیزم خانم‌ها: مهندس مهدیان، مهندس افکار، مهندس ابوالحسنی و همکلاسی بزرگوام آقای مهندس میرجلیلی که در مراحل تحقیق یاریگر اینجانب بودند، سپاسگزارم.

و در نهایت از خانواده گرانقدر و فداکارم که همواره موفقیت‌های خود را مدیون الطاف، حمایت‌ها و محبت‌های آنان می‌دانم، تشکر می‌نمایم.

پروردگارم!

همچون دیگر امورم،

نکوداشت ایشان را به تو می‌سپارم؛

تویی که مهربان‌ترینی.

چکیده:

هدف این مطالعه بررسی تاثیر مخارج عمرانی دولت بر رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران برای دوره زمانی ۱۳۸۳-۱۳۵۰ می باشد. موضوع مورد بررسی هم از لحاظ جایگاه بخش کشاورزی در اقتصاد ایران و هم از جهت تاثیری که سیاست‌های کلان اقتصادی در تحول بخش کشاورزی می‌توانند داشته باشند، دارای اهمیت ویژه‌ای است. در این تحقیق مدل خان و رینهارت که تعمیم یافته‌ی مدل رشد نئوکلاسیکی سولو می‌باشد مورد استفاده قرار گرفته است. جهت بررسی روابط کوتاه مدت و بلند مدت از مدل همجمعی و مکانیزم تصحیح خطای برداری (VEC) از تکنیک هم‌انباشتگی ARDL استفاده شده است. با استفاده از روابط کوتاه مدت و بلندمدت تخمین زده شده، تاثیر اجرای سیاست مالی بر رشد بخش کشاورزی بررسی شد.

نتایج عددی نشان می‌دهد مخارج عمرانی دولت در کوتاه مدت و بلندمدت دارای تاثیر منفی در رشد این بخش بوده است. در نهایت با محاسبه بهره‌وری سرمایه‌گذاری دولتی در بخش کشاورزی و نتایج حاصله از آن، پیشنهاد شد برای ثمربخشی بیشتر سرمایه‌گذاری‌های دولت در بخش کشاورزی، ترکیب سرمایه‌گذاری دولتی در این بخش به نفع ماشین‌آلات و تجهیزات افزایش یابد.

واژگان کلیدی:

مخارج عمرانی دولت، ارزش افزوده، رشد، بخش کشاورزی، روش ARDL

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
فصل اول : مقدمه و کلیات	
۱-۱ مقدمه	۲
۲-۱ سوالات تحقیق	۴
۳-۱ اهداف تحقیق	۴
۴-۱ فرضیات تحقیق	۴
۵-۱ روش انجام تحقیق	۵
۶-۱ قلمرو زمانی تحقیق	۵
۷-۱ سیاست کلان اقتصادی	۵
۱-۷-۱ سیاست‌های پولی و مالی	۷
۱-۱-۷-۱ سیاست‌های پولی و عملکرد آن در ایران	۸
الف- ابزارهای کمی سیاست‌های پولی	۸
ب- ابزارهای کیفی سیاست‌های پولی	۱۰
ج- حجم نقدینگی	۱۱
۲-۱-۷-۱ سیاست‌های مالی در ایران	۱۱
۸-۱ تعاریف اصطلاحات و تاریخچه بودجه در ایران	۲۲
۱-۸-۱ روش اعمال سیاست‌های مالی از طریق بودجه	۲۳
الف- سیاست هزینه‌ای	۲۳
ب- سیاست مالیاتی	۲۵

ج- سیاست قرضه	۲۵
۲-۸-۱ بودجه‌ریزی بر اساس GFS بعد از سال ۱۳۸۱	۲۶
۹-۱ رشد اقتصادی	۲۶
۱۰-۱ مدل‌های رشد و توسعه	۲۷
۱-۱۰-۱ مدل رشد کلاسیک‌ها	۲۷
۲-۱۰-۱ مدل رشد ریکاردو	۲۸
۳-۱۰-۱ نظریه رشد اقتصادی کینز	۲۹
۴-۱۰-۱ مدل رشد هارود-دومار (H-D)	۳۰
۵-۱۰-۱ مدل لوئیس	۳۲
۶-۱۰-۱ مدل فی-رانیس	۳۳
۷-۱۰-۱ مدل رشد اقتصادی جورجینسون	۳۳
۱۱-۱ منابع رشد در کشاورزی	۳۴
۱۲-۱ عملکرد بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه	۳۵
۱-۱۲-۱ قبل از ۱۳۴۰	۳۵
۲-۱۲-۱ سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷	۳۶
۳-۱۲-۱ سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷	۳۶
۴-۱۲-۱ سال‌های ۱۳۶۷ به بعد	۳۷
۵-۱۲-۱ عملکرد بخش کشاورزی برنامه اول توسعه بعد از انقلاب (۱۳۶۸-۱۳۷۳)	۳۷
۶-۱۲-۱ عملکرد بخش کشاورزی برنامه دوم توسعه پس از انقلاب (۱۳۷۴-۱۳۷۸)	۴۰
۷-۱۲-۱ عملکرد بخش کشاورزی در برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳)	۴۳
فصل دوم : پیشینه تحقیق	
۱-۲ مطالعات داخلی	۴۷
۲-۲ مطالعات خارجی	۵۶

فصل سوم: متدولوژی تحقیق

- ۶۵ ..... ۱-۳ تصریح و معرفی مدل
- ۶۷ ..... ۲-۳ روش‌های اقتصاد سنجی
- ۶۸ ..... ۱-۲-۳ پایایی و ناپایایی
- ۶۸ ..... ۲-۲-۳ آزمون پایایی (ایستایی) سری‌های زمانی
- ۶۹ ..... ۱-۲-۲-۳ آزمون ریشه واحد
- ۷۰ ..... ۱-۲-۲-۳ آزمون دیکی - فولر
- ۷۱ ..... ۲-۱-۲-۲-۳ آزمون دیکی - فولر تعمیم یافته
- ۷۲ ..... ۳-۱-۲-۲-۳ آزمون فیلیپس و پرون
- ۷۳ ..... ۳-۲-۳ همجمعی
- ۷۴ ..... ۱-۳-۲-۳ آزمون انگل - گرنجر
- ۷۵ ..... ۲-۳-۲-۳ آزمون یوهانسن - جوسیلیوس
- ۷۸ ..... ۳-۳-۲-۳ روش خود توضیح با وقفه‌های گسترده (ARDL)
- ۸۰ ..... ۴-۲-۳ الگوی تصحیح خطا (ECM)

فصل چهارم: نتایج و بحث

- ۸۴ ..... ۱-۴ آزمون ایستایی متغیرهای الگو
- ۸۶ ..... ۲-۴ برآورد مدل و نتایج روش ARDL
- ۹۵ ..... ۳-۴ بهره‌وری
- ۹۶ ..... ۱-۳-۴ انواع بهره‌وری
- ۹۶ ..... ۱-۱-۳-۴ بهره‌وری جزئی
- ۹۶ ..... ۲-۱-۳-۴ بهره‌وری کل
- ۹۶ ..... ۳-۱-۳-۴ بهره‌وری متوسط

۹۶	..... ۴-۳-۱-۴ بهره‌وری نهایی
۹۷	..... ۴-۳-۱-۵ بهره‌وری متوسط تعمیم یافته
۹۹	..... ۴-۴ نتایج و پیشنهادات
۱۰۲	..... فهرست منابع
۱۰۸	..... پیوست‌ها

فهرست جداول

شماره صفحه

عنوان

- جدول (۱-۱) پرداختی‌های عمومی دولت بر حسب امور ۱۳
- جدول (۲-۱) سهم امور مختلف از هزینه‌های پرداختی از محل بودجه عمومی دولت ۱۴
- جدول (۳-۱) هزینه‌های عمرانی دولت از محل بودجه عمومی دولت بر حسب امور مختلف ۱۵
- جدول (۴-۱) پرداختی‌های عمرانی دولت به امور اقتصادی بر حسب فصل ۱۶
- جدول (۵-۱) پرداختی‌های عمرانی دولت در فصل کشاورزی ۱۷
- جدول (۶-۱) هزینه‌های پرداختی دولت از محل بودجه عمومی دولت در کشاورزی و امور اقتصادی و کل اقتصاد و سهم هزینه‌های عمرانی و جاری ۱۸
- جدول (۷-۱) ارزش افزوده بخش کشاورزی در برنامه اول ۳۸
- جدول (۸-۱) سهم زیر بخش‌های کشاورزی در ارزش افزوده در برنامه اول ۳۹
- جدول (۹-۱) تشکیل سرمایه در بخش کشاورزی در برنامه اول (قیمت‌های ثابت ۱۳۷۶) ۳۹
- جدول (۱۰-۱) سهم هزینه‌های جاری دولت در کشاورزی و منابع طبیعی در برنامه اول ۴۰
- جدول (۱۱-۱) ارزش افزوده بخش کشاورزی در برنامه دوم (رشد و سهم آن در کل اقتصاد) ۴۱
- جدول (۱۲-۱) سهم ارزش افزوده زیر بخش‌های گروه کشاورزی در برنامه دوم ۴۱
- جدول (۱۳-۱) سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی در برنامه دوم ۴۲
- جدول (۱۴-۱) هزینه‌های جاری و عمرانی دولت در امور اقتصادی در برنامه دوم ۴۳
- جدول (۱-۴) نتایج آزمون ایستایی در سطح متغیرها بر اساس آزمون ADF ۸۵
- جدول (۲-۴) نتایج آزمون ایستایی متغیرها در تفاضل مرتبه اول بر اساس آزمون ADF ۸۶
- جدول (۳-۴) نتایج حاصل از برآورد مدل پویای ARDL ۸۷
- جدول (۴-۴) نتایج حاصل از برآورد مدل تصحیح خطا (ECM) ۹۱
- جدول (۵-۴) سهم سرمایه‌گذاری در ساختمان و ماشین‌آلات از سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی ۹۳

فهرست نمودارها

شماره صفحه	عنوان
۱۹	نمودار (۱-۱) ارزش افزوده بخش کشاورزی و کل اقتصاد .....
۱۹	نمودار (۲-۱) نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی و کل اقتصاد .....
۲۰	نمودار (۳-۱) هزینه های عمرانی دولت در بخش کشاورزی .....
۲۰	نمودار (۴-۱) هزینه های عمرانی دولت در کل اقتصاد .....
۲۱	نمودار (۵-۱) هزینه های دولت در بخش کشاورزی .....
۲۸	نمودار (۶-۱) مدل رشد کلاسیک ها ارتباط اشتغال (N) و تولید کل (Y) .....
۲۸	نمودار (۷-۱) مدل رشد ریکاردو توقف رشد با شروع محدودیت زمین .....
۲۹	نمودار (۸-۱) مدل رشد کینز ارتباط حجم پول و تولید .....
۳۲	نمودار (۹-۱) مدل رشد لوئیس از بین رفتن دوگانگی در اقتصاد .....
۸۹	نمودار (۱-۴) آزمون پایداری ضرایب (CUSUM) .....
۸۹	نمودار (۲-۴) آزمون پایداری ضرایب (CUSUM OF SQUARE) .....
۹۲	نمودار (۳-۴) روند سرمایه گذاری در کل اقتصاد و در بخش کشاورزی .....
۹۲	نمودار (۴-۴) روند ترکیب سرمایه گذاری در بخش کشاورزی .....
۹۳	نمودار (۵-۴) سهم سرمایه گذاری در ماشین آلات و ساختمان از سرمایه گذاری دولتی اقتصاد .....
۹۴	نمودار (۶-۴) سهم سرمایه گذاری دولتی در ماشین آلات بخش کشاورزی .....
۹۴	نمودار (۷-۴) سهم سرمایه گذاری در ساختمان از سرمایه گذاری در بخش کشاورزی .....
۹۸	نمودار (۸-۴) بهره وری سرمایه گذاری در ساختمان در بخش کشاورزی .....
۹۸	نمودار (۹-۴) بهره وری سرمایه گذاری در ماشین آلات در بخش کشاورزی .....

فصل اول

مقدمه و کلیات

۱-۱ مقدمه

به کارگیری و اجرای سیاست‌های کلان اقتصادی از سوی دولتمردان به طرق مختلف بر فعالیت بخش‌های گوناگون اقتصادی اثر می‌گذارد. بررسی فرآیند پیچیده این تأثیرات به سادگی امکان‌پذیر نیست و به دیدگاه‌های مختلفی نیاز دارد. سیاست‌های پولی و مالی، به عنوان بخشی از سیاست‌های کلان اقتصادی، طرف تقاضای اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهند. شاید بتوان گفت اثر آن‌ها بر بخش‌های اقتصادی یکی از پرچالش‌ترین بحث‌ها در ادبیات اقتصادی بوده که سهم عمده‌ای از تحقیقات تجربی را نیز به خود اختصاص داده است. عموماً اثر سیاست‌های پولی و مالی از طریق سرمایه‌گذاری و افزایش بهره‌وری عوامل به بخش‌های تولیدی و کل اقتصاد منتقل می‌شود (Khan and Villianueva 1991).

بخش کشاورزی کشورهای در حال توسعه برای رسیدن به توسعه اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از راه‌های رسیدن به خودکفایی در تولید محصولات کشاورزی استفاده از سیاست‌ها و ابزارهای مختلف است. سیاست‌های مالی و پولی از جمله این ابزارهاست که به طور مستقیم و غیرمستقیم بر متغیرهای عمده بخش کشاورزی از جمله ارزش افزوده تأثیر می‌گذارد و روند توسعه این بخش را متأثر می‌سازد (نصیری، ۱۳۸۵).

سیاست‌های مالی دولت از طریق برنامه‌های عمرانی و بودجه‌های سالیانه، با ابزار هزینه‌های جاری و عمرانی از یک سو و درآمدهای مالیاتی و غیر مالیاتی از دیگر سو تبیین و اعمال می‌شوند. از آن جا که درآمدهای نفتی بیشترین سهم را در کل درآمدهای دولت داشته و دیگر ابزارهای تامین بودجه نظیر درآمدهای مالیاتی نیز با مشکلات خاص خود مواجه است، لذا دولت قادر به اعمال یک سیاست مالی موفق از طریق نرخ مالیاتی و به تبع آن درآمدهای مالیاتی نیست و این سیاست‌ها را از طریق تغییر در پرداخت‌های عمومی در قالب برنامه‌های عمرانی و بودجه‌های سالانه با ابزار هزینه‌های جاری و عمرانی اعمال می‌کند (مقدسی و فرهادی، ۱۳۸۳).

بخش کشاورزی در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی از نظر تولید، اشتغال، ارزآوری، تامین غذای مورد نیاز کشور، وابستگی کمتر به ارز خارجی و غیره از اهمیت خاصی برخوردار است. این بخش متأسفانه با تمامی تلاش‌هایی که در جهت حمایت و هدایت آن توسط دولت صورت گرفته، هنوز با مشکلات زیادی مواجه است که نشان می‌دهد حمایت‌ها و هدایت‌های دولت نتوانسته است آن‌گونه که شایسته این بخش بوده است نقش موثری ایفا کند. به نظر می‌رسد دولت باید حمایت بیشتری از بخش کشاورزی به عمل آورد (اکبری و همکاران، ۱۳۸۲).

یکی از روش‌های حمایت دولت، هزینه‌هایی است که دولت صرف این بخش می‌کند و باید بررسی شود که کدام یک از هزینه‌ها بیشترین تاثیر را بر ارزش افزوده بخش کشاورزی دارد تا منابع به‌طور بهینه تخصیص یابد (اکبری و همکاران، ۱۳۸۲).

در فصل اول به بیان کلیاتی در مورد سیاست‌های مالی دولت، مدل‌های رشد و توسعه اقتصادی و عملکرد بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه پرداخته شده است. فصل دوم به مطالعات انجام گرفته در این زمینه در داخل و خارج کشور پرداخته است.

در فصل سوم ابتدا به تصریح مدل اقتصادی مورد استفاده در تحقیق که ریشه در مدل نئوکلاسیک سولو دارد و بر شرایط کشورهای در حال توسعه منطبق است، پرداخته شد و ادامه فصل به بررسی روش‌های اقتصاد سنجی مورد استفاده در تحقیق اختصاص دارد. به دلیل استفاده از داده‌های سری زمانی در تحقیق ابتدا مسائل مربوط به ایستایی و آزمون‌های تشخیص آن، طرح خواهد شد. در ادامه، به مباحث همجمعی و روش‌های مختلف آزمون همجمعی اشاره می‌شود. و روش خود توضیح با وقفه‌های گسترده (ARDL) به تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در انتها نیز الگوی تصحیح خطا (ECM) بررسی شده است.

فصل چهارم، به ارائه نتایج تحقیق و بررسی آنها خواهد پرداخت و سپس با توجه به یافته‌ها و نتایج، پیشنهادات لازم بیان خواهد شد. بدین منظور ابتدا با استفاده از آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم یافته (ADF) به بررسی ایستایی متغیرهای مورد مطالعه پرداخته می‌شود. سپس نتایج حاصل از برآورد الگوی ARDL برای بررسی رابطه بین متغیرهای سیاست مالی دولت به‌ویژه مخارج عمرانی دولت بر

رشد بخش کشاورزی در چارچوب مدل رشد نئوکلاسیک سولو مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در مرحله بعد ضرایب بلندمدت حاصل از الگوی ARDL ارائه می‌شود. جهت بررسی ارتباط نوسانات کوتاه‌مدت متغیرها از الگوی تصحیح خطا (ECM) استفاده شده است. قابل ذکر است که به منظور انجام آزمون‌ها و دستیابی به نتایج نرم‌افزارهای Eviews5 و Microfit 4.1 به کار برده شده است.

۲-۱ سوالات تحقیق

با توجه به اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد کشور و اثر مخارج عمرانی دولت بر رشد این بخش به عنوان یکی از سیاست‌های مالی در این تحقیق سوالات زیر مورد بررسی قرار می‌گیرند:

- ۱- سیاست مالی دولت (بودجه‌های عمرانی) در کوتاه‌مدت و بلندمدت چه تاثیری بر رشد بخش کشاورزی دارد؟
- ۲- برای اثربخشی بیشتر مخارج عمرانی دولت در بخش کشاورزی چه اقداماتی باید صورت گیرد؟

۳-۱ اهداف تحقیق

- ۱- تعیین چگونگی تاثیرگذاری سیاست مالی (مخارج عمرانی) دولت بر رشد بخش کشاورزی.
- ۲- بررسی روند ارزش افزوده بخش کشاورزی و روند تخصیص بودجه دولت به مخارج عمرانی در دوره زمانی ۸۳-۱۳۵۰.

۴-۱ فرضیات تحقیق

- ۱- سیاست مالی دولت تاثیر مثبتی بر رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی دارد.
- ۲- سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات بخش کشاورزی از بهره‌وری بالاتری نسبت به سرمایه‌گذاری در ساختمان برخوردار است.

۱-۵ روش انجام تحقیق:

به منظور بررسی تاثیر مخارج عمرانی دولت بر رشد بخش کشاورزی ایران از مدل‌های اقتصاد سنجی مربوطه در این زمینه استفاده می‌شود. در این تحقیق با استفاده از داده‌های سری زمانی ۸۳-۱۳۵۰ برای اندازه‌گیری تاثیر متغیرهای مدل از روش خود رگرسیون برداری با وقفه‌های گسترده (ARDL) استفاده می‌شود و همزمان با برآورد رابطه پویا، الگوی بلندمدت و مدل تصحیح خطا (ECM) نیز برآورد خواهد شد.

استفاده از روش‌های اقتصاد سنجی در مورد سری‌های زمانی بر این فرض استوار است که متغیرهای سری زمانی مورد استفاده پایا هستند. از طرف دیگر باور غالب آن است که بسیاری از متغیرهای سری زمانی در اقتصاد پایا نیستند. از این رو قبل از استفاده از این متغیرها، لازم است نسبت به پایایی یا عدم پایایی آن‌ها اطمینان حاصل کرد (نوفرستی، ۷۸).

برای بررسی ایستایی سری‌های زمانی مورد نظر از آزمون‌های دیکی فولر و دیکی فولر تعمیم یافته و فیلپس پرون استفاده می‌شود.

۱-۶ قلمرو زمانی تحقیق

در این تحقیق به منظور بررسی تاثیر سیاست‌های مالی دولت به‌ویژه مخارج عمرانی دولت بر رشد بخش کشاورزی از داده‌های سری زمانی طی سال‌های ۸۳-۱۳۵۰ استفاده شده است.

۱-۷ سیاست کلان اقتصادی

در تئوری‌های اقتصاد کلان به طور ضمنی سوالاتی درباره نقش سیاست‌های اقتصادی در رشد و ثبات وجود دارد. دو ابزار مهم اقتصاد کلان عبارتند از: سیاست‌های مالی و سیاست‌های پولی. در ادبیات اقتصادی کشورهای پیشرفته، نقش سیاست‌های پولی و مالی با ملایم کردن چرخه‌های اقتصادی همراه است (شاگری، ۱۳۸۲).

از سوی دیگر نقش این سیاست‌ها در کشورهای در حال توسعه با گسترش رشد اقتصادی و توسعه، پیوند خورده است. دوگانگی در نقش سیاست‌های پولی و مالی در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه،

تفاوت در مسایل اقتصادی و اولویت‌های سیاستگذاران را منعکس می‌کند. اگر چه اصل اولیه سیاستگذاران در کشورهای در حال توسعه دستیابی به رشد سریع و تغییر در ترکیب تولید است، اما رشد تولید و تغییر ساختاری از ثبات قیمت‌ها و تعادل خارجی مستقل نیست، به گونه‌ای که اگر از فشار تورمی که در خلال فرایند توسعه ظاهر می‌شود چشم‌پوشی گردد و نرخ تورم بتواند به سرعت افزایش یابد، منابع به‌طور غیرکارا تخصیص خواهند یافت و این امر در نهایت مانعی برای توسعه خواهد شد (آسیایی و باباخانی، ۱۳۸۲).

با توجه به اهمیت رشد اقتصادی و جهت‌گیری سیاست‌های کلان به‌منظور تعیین مقادیر مطلوب و بهینه این متغیر، در این فصل مروری اجمالی بر مفاهیم سیاست‌های کلان اقتصادی و مفاهیم مربوط به بودجه دولت و در ادامه نظریه‌های رشد اقتصادی و ارتباط این متغیرها با یکدیگر خواهیم داشت و در نهایت وضعیت بخش کشاورزی ایران را از دیدگاه این متغیرها طی برنامه‌های توسعه قبل و بعد از انقلاب بررسی خواهیم کرد.

دولت‌ها به‌منظور هدایت فعالیت‌های اقتصادی در جهت اهداف مورد نظر و نیز رفع یا تخفیف عدم تعادل‌های اقتصادی، سیاست‌های اقتصادی مختلفی را به اجرا می‌گذارند. سیاست کلان اقتصادی به‌طور خلاصه عبارتست از «چگونگی مسئولیت عوامل اقتصادی در مورد به‌کارگیری خط مشیی که بر متغیرهای اقتصادی جمعی خاصی موثر باشد و به‌ویژه آن‌ها را به‌سوی مطلوب از پیش تعیین‌شده‌ای سوق دهد که رسیدن به آن سطوح، هدف هرسیاست کلان اقتصادی می‌باشد». درعین حال می‌توان سیاست اقتصادی را «مجموعه دخالت‌ها و تدابیر مراکز اتخاذ تصمیم یعنی عاملین اقتصادی به‌ویژه دولت برای تحقق اهداف اقتصادی معین با استفاده از حربه‌ها و ابزارهای تحت کنترل خود با در نظر گرفتن محدودیت‌ها و امکانات موجود» تعریف کرد. هدف اساسی از این دخالت و عمل دولت در حقیقت تطابق اقتصاد ملی به تغییرات مداوم عناصر برونزا و احتمالی مختلف می‌باشد که همواره تعادل و تحول جاری آن را تهدید می‌کنند (جیرانوند، ۱۳۷۳).

بحران اقتصادی دهه ۱۹۳۰ را از هر لحاظ به‌ویژه از نظر سیاست‌های اقتصادی می‌توان یک نقطه عطفی تلقی کرد. در واقع این بحران تمامی مکانیسم‌های مهم سیستم اقتصادی اعم از اشتغال، تولید و